

az úttól É-ra található. A terület homokbuckás. Az újonnan ültetett erdőtől Ny-ra, közvetlenül mellette húzódik egy É-D irányú domb, kb. 400–500 méter hosszan. Ezen Árpád-kori kerámiát – közte cserépbogrács peremet – gyűjtöttünk. Tégladarabok is akadnak. Tőle Ny-ra van egy kb. 20 m széles völgy, majd ismét egy É-D irányú enyhe emelkedés. Ezen is találtunk Árpád-kori cserepeket. A közte lévő völgyben csak gyéren. Olyan, mintha egy település két utcája húzódott volna a két dombon. A Ny-i domb északi felén sűrűbben feküdtek téglák, de nem volt olyan benyomásom, hogy ez lenne a késő középkori templom helye. A műúthoz közelebb lévő erdőben lehetett a templom, mert itt néhány évvel ezelőtt csontvázat találtak. Talán ez a templom és a körülötte fekvő temető helye. Az erdő miatt a jelenségek nem figyelhetők meg jól.

A dűlő neve most is Szent György-dűlő. Aligha kétséges, hogy az egykori falu nevét őrzi. Csanád Szent György néven fordul elő egy perben, 1396-ban. A leletek szerint Árpád-kori előzménye is volt. A török alatt még lakták, de a 17. században elpusztult.

KŐHEGYI MIHÁLY

120. Értény, Képesfai-dűlő

(Tolna megye) Kö

A nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1999–2000. évi felhasználásra 307 000 Ft támogatást nyújtott a Tolna megyei földvárkutatáshoz. Cél a mezőgazdasági munkák miatt már teljesen elpusztult, felszíni nyomokat már nem mutató őskori és középkori várak felderítése volt. A légi fotózást 1999 decemberében hóban, valamint 2000 tavaszán, különböző megfigyelési és időjárási körülmények között végeztem.

A Képesfai-dűlőben a már teljesen elszántott erődítés mos sem mutatkozott jobban, újabb adatokat nem nyertem.

MIKLÓS ZSUZSA

121. Fábiánsebestyén határa

(Csongrád megye) Ő, U, R, B, V, Szk, LT, Sza, Ge, A, Á, Kk

A település K-i határrészében Szarka József szegedi régészhallgató végzett terepbejárást 2000. október 7. és november 18. között. Munkája során összesen 15 lelőhelyet regisztrált. A felszínen talált telepnymok, elsősorban kerámia alapján a Varga-dűlőben egy újkőkori, a Külső-dűlőben négy szarmata, a Mucsi-háton két (egy szarmata, és egy őskori illetve Árpád-kori) lelőhelyet határozott meg. A Köztemetőben, a Fábiánsebestyén–Meszses, a Fábiánsebestyén–Szentés, a Fábiánsebestyén–Eperjes, a Fábiánsebestyén–Orosháza közötti műutak mentén, valamint a B-IV. jelű táblában egy-egy szarmata; a Traj-dűlőben egy Árpád-kori, és a Kocziczky-major területén egy vaskori lelőhelyet vett jegyzékbe.

A település Ny-i határrészén Pap Ildikó Katalin végzett terepbejárást 2000. február-márciusban illetve

októberben. Munkája során a Belső-dűlőben 10 lelőhelyen őskori, neolit, bronzkori, szarmata, germán, avar és Árpád-kori kerámiát gyűjtött. A Külső-dűlőben három lelőhelyet különített el, amelyeken rézkori, bronzkori, szkíta, kelta, szarmata, gepida, avar, Árpád-kori és középkori telepjelenségeket regisztrált. A Pusztatemplom nevű határrészben két, őskori, szkíta, szarmata, germán, Árpád-kori és késő középkori emlékanyaggal jellemzett lelőhelyet határozott meg.

A leletanyag a szentesi Koszta József Múzeumba került.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

122. Fábiánsebestyén, Pusztatemplom

(Csongrád megye) Kö

A község határának nyugati részén, a Kórógy-ér bal oldali, déli partján egy 5 m magas halmon állt a középkori község téglából épült plébániatemploma, melynek napjainkra a felszínen eredeti helyén csak a délnyugati, déli sarka maradt ránk mintegy 2,5 m magasan, valamint a hajó végfalának és oldalfalának egy-egy kis csonkja a saroktámpillérrel együtt. A teljes megmaradt szakaszon rézsús lábazat figyelhető meg, felette esetleg idomtéglaiból kiképzett hengertag futhatott körbe, amelyet az erózió napjainkra teljesen lekoptatott.

2000. május 29. és július 7. között végzett kutatásunkat a Nemzeti Örökség Program keretén belül, annak anyagi támogatásával folytattuk. Elsődleges célunk annak kiderítése volt, hogy a jelenlegi felszín alatt mennyi maradt meg az alapfalakból, s hogy a remélt maradványok révén adatokat nyerjünk az egykori templom méretére, kiterjedésére és esetleg az építéstörténetére vonatkozóan. Reményeink elsősorban a déli részen teljesültek, itt néhány cm-es hiátus kivételével helyenként roncsoltan, de folyamatosan kirajzolódott a hajó és a szentély sárga, döngölt agyagból kiképzett alapozása. Agyalapozás rajzolta ki a déli oldalon a hajó és a szentély csatlakozásánál levő támpillért. A szentélyhez délkeletről csatlakozó támpillérnek ugyancsak agyalapozása volt, de megmaradt úsztatott habarcsba ágyazott tégladarabokból kiképzett magja. Az északi, északnyugati részen az ott levő két magassági, illetve háromszögelési pont miatt nem áshattunk mélyre. Mivel az agyalapozás azonban itt csaknem a felszínig tart, a hajó északnyugati, északi fala helyének megállapítása sem jelentett gondot.

A szentély északi oldala azonban olyan mértékű és mélységű károsodást szenvedett el, hogy a fal futása ezen a részen csak kikövetkeztethető, kiserkeszthető. Ennek ellenére sikerült az északkelet felől csatlakozó támpillérnek a legalsó részét megfigyelni. A hajó északnyugati sarkán viszont, ha volt is támpillér, az a későbbiek során megsemmisült.

A templom főbb jellemzői, méretei meglehetősen pontosan meghatározhatók: viszonylag kis épület rajzolódik ki. Hossztengelyének tájolása jelentősen eltér a K-Ny-i iránytól, mintegy 25°-kal észak felé (ÉK-DNY

65°). A hajó hossza 5,5 m, szélessége 4,3–4,4 m. A patkóíves szentély hossza 3 m, szélessége 2,5 m. A pontos keltezését illetően nehézségeink vannak, mivel a sírokat kevés kivétellel teljesen feldúlták, amelyeket pedig sikerült feltárni, nem tartalmaztak leletet. Nem segít ebben a bolygatott földből előkerült, Hunyadi János kormányzósága alatt vert denár (Huszár 631), párizsi kapocs és néhány kerámiatöredék sem. Így főként a szakirodalom általános megállapításaira hagyatkozhatunk, amely a patkóíves szentélyű templomokat koraiaként értékeli. A hajó és a szentély az Árpád-korban már biztosan állott. A szentély délkeleti támpilléreiről az ásatási megfigyelések alapján nyilvánvaló, hogy külön, tehát minden bizonnyal később építik a szentély északi oldalához azt a sírépítményt, amely végül osszáriumként funkcionál. Belső oldalának lábázatát lépcsőzetesen képezték ki. Ennek csak ÉK-DNy-i irányú kiterjedését ismerjük (3,5 m), a másik két sarok, amely megadhatná a másik irányt is, nem esett bele feltárásunk területébe.

Köszönettel tartozom Béres Máriának, Jankovich-Bésán Dénesnek, Paszternák Istvánnak, Szatmári Imrénének és Széphegyi Lászlónak a kutatás során adott szakmai tanácsaiért.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

123. Fadd, Dombori, Molnár-tanya (Tolna megye) Kö

Bucsányi Kálmánnal és a bejelentővel 2000. május 5-én a területre utaztunk, mely a Duna jelenlegi Fadd-Dombori töltésének keleti oldalán, az ártéri részen található, így nyugati oldalról a töltés, keleti oldaláról pedig a Duna ártéri erdősávja határolja.

A Várszeg-dűlő déli oldalán, a közelmúltban lebontott Molnár-tanya térképen is jelzett körtefa csoportjától keletre egy É-D irányú kiemelkedés húzódik, melyet egy erdősáv oszt két részre. Idő hiányában a kiemelkedésnek csak az erdősávtól északra eső részét jártuk be, ahol a felszínen 15–17. századi kézi korongolt és korongolt kerámiatöredékeket – sárga és szürke korsótöredékeket, edényfüleket, fedődarabokat és kevés mázas edénytöredéket – gyűjtöttünk. Nem találtunk viszont Árpád-kori, illetve Anjou-kori kerámiamaradványokat (legalábbis a kiemelkedés ezen északi részén).

A terület északi végén lévő, kissé elkülönült, mintegy 25×25 méter nagyságú, kissé a többenél jobban kiemelkedő részen szinte csak apró téglatörmeléseket találtunk, valószínűleg itt állhatott a település temploma.

A megtalált település területe csak a Duna átvágása után került át a dunántúli területre, korábban ez a rész az itt erős nyugati kanyart leíró folyó keleti partjára esett, csakúgy, mint a tőle délebbre található egykori Erenye, Dalocsa vagy Bogyiszló is.

GAÁL ATTILA

124. Fadd, Jeges-hegy

A részletes jelentést lásd a 47–66. oldalon.

(Tolna megye) Ró, LT, H

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

125. Fehérvárcsurgó, Károlyi-kastély

(Fejér megye) Ű

A Műemlékek Állami Gondnoksága megbízásából és a Károlyi József Alapítvány támogatásával 2000. július 4–14. között régészeti kutatást végeztünk a fehérvárcsurgói Károlyi-kastély parkjában, a szigeten álló egykori pavilon helyének meghatározása céljából.

A kutatás kiindulópontját, a kutatóárkok helyének megválasztását két, a II. világháború előtt készült fényképfelvétel határozta meg, amelyek tanúsága szerint a pavilon maradványai az ÉNy-DK tengelyű sziget DNy-i végén keresendők. A kutatóárkok helyének körültekintő kiválasztásának köszönhetően – miként a feltárás második szakaszában, a szelvény nyitásakor kiderült – a DNy-ÉK irányú kutatóárkok vonala a kör alaprajzú épületnek éppen a középtengelyére esett. Ennek felét kiásva megvizsgálhattuk a rétegviszonyokat és magának a maradványnak a kutatóárkok falán megjelenő metszetét.

A rendelkezésünkre álló forrásokból tudjuk, hogy Károlyi György (1802–1877) már 1836-ban, a Csurgó zálogba vételét követő második évben tárgyalásokba kezdett Heinrich Koch építésszel a kastély építését, átépítését illetően, már ekkor megbeszélésre került sor a kertet illetően is, amelynek beültetésére Bécsből hoztak számos növényt.

A térképes ábrázoláson először 1882-ben, a III. katonai felmérésen feltüntetett tónak és szigetnek a kialakítására a kastély 1844 és 1849 közötti átépítését követően kerülhetett sor, bizonyára ezért nem szerepel még az 1846–1847-es állapotot rögzítő 1829 és 1866 között készült II. katonai felmérésen. A tó helyének kiválasztását a talajszerkezeten is érzékelhető, erősen vízjárta környezet, az itt folyó patak helyzete határozta meg. Bizonyára a munkálatoknak a 19. század második felére tehető időszakának dokumentuma az a kék csikkal díszített fehér mázas edénytöredék a 19. századból, amely a kutatás során a pavilon maradványának közelében került elő. Úgy tűnik, a sziget kialakítását követően – legalábbis részben – kavicssal szórták le.

A II. világháború előtt készült fényképekről ismert pavilon építésére a 20. században, a kastély Károlyi József (1884–1934) fejér megyei főispán általi átalakításához kapcsolódva, az 1911-es parkfelújításkor kerülhetett sor, melyet a Magyarországra telepedő és itt 35 arisztokrata kertet létesítő Hein János (1866–1935) kerttervező prospektusában szerepeltetett terv dokumentált. A park Hein-féle alaprajzán maga az építmény ugyan nem szerepel, de a feltárt kavicszúzalékos járófelületet azonosíthatónak tartjuk az alaprajzon látható ábrázolással. A feltárás során azonban meg kellett állapítanunk, hogy a téglából épített alapzatú pavilonnak még az alap-